

POČÍTAČE A INTERNET v české společnosti

Šetření o využívání informačních a komunikačních technologií v domácnostech a mezi jednotlivci v roce 2003

Úvod

V souvislosti s prudkým rozvojem tzv. informační společnosti (zaváděním a rozvojem nových, především informačních a komunikačních technologií „ICT“ a na ně navazujících procesů do nejrozličnějších oblastí každodenního života) vyvstala potřeba statistického zachycení hlavních ukazatelů charakterizujících tento fenomén. Nové technologie (počítač, mobilní telefon, internet a na ně navazující procesy jako je elektronické obchodování), rozšíření, způsob a míra jejich využívání, stejně jako znalosti a dovednosti s nimi souvisejícími, představují jeden ze základních elementů, které by měli umožnit České republice stát se konkurenceschopnou, dynamickou a počítačově vzdělanou společností. Na druhou stranu, rozdíly v možnosti přístupu k jednotlivým moderním informačním a komunikačním technologiím (internet, mobilní telefon atd.) vytváří tzv. „digital divide“ – digitální propad mezi těmi, kteří mohou profitovat z možností umožněných těmito technologiemi a těmi bez této možnosti. Tyto rozdíly v možnosti přístupu k moderním technologiím mohou způsobit nový druh sociálních rozdílů a prohloubit dosavadní, založené na příjmu, vzdělání, pohlaví, věku atd. Při identifikaci těchto rozdílů je zde nezastupitelné místo pro statistiku.

Český statistický úřad (ČSÚ) v souladu s těmito požadavky uskutečnil v roce 2003 statistické šetření o využívání informačních a komunikačních technologií v domácnostech, jenž vycházelo z modelového dotazníku Eurostatu určeného pro členské země EU. Toto první periodické šetření zároveň navazovalo na pilotní šetření, které proběhlo v roce 2002 na omezeném počtu respondentů.

Šetření je prováděno jednou ročně (formou samostatného formuláře) ve spolupráci s Výběrovým šetřením pracovních sil ČSÚ (VŠPS). Tento způsob šetření umožňuje propojení ukazatelů informační společnosti s demografickými a sociálními charakteristikami osob v jednotlivých domácnostech. Získané výsledky umožňují mezinárodní srovnání a poskytují relevantní informace nejen pro odborníky, ale i pro širokou laickou veřejnost.

Hlavní údaje o šetření

Předmět šetření:	Využití ICT v domácnostech a mezi jednotlivci
Typ šetření:	Šetření domácností (periodické/roční)
Šetření provedl:	Příslušný útvar ČSÚ zabezpečující „Výběrové šetření pracovních sil“ (VŠPS) v rámci modulu „Využití ICT“
Technika šetření:	Interview „tváří v tvář“ – zápis odpovědí pořizují krajští garanti – tazatelé VŠPS přímo na místě do elektronického dotazníku
Šetřená populace:	Celá populace v ČR ve věku 15+ ,tj. 8.658,5 tis. občanů
Velikost vzorku:	4.064 domácností a 8.451 jednotlivců
Období šetření:	4. čtvrtletí 2003
Referenční období:	Poslední 3. měsíce v době šetření (u některých otázek existují výjimky)
Rámec šetření:	Census Register – byty – domácnosti
Stratifikace:	Charakteristika jednotlivců a domácností na základě informací z VŠPS
Geografické rozdělení:	NUTS3 (rozlišení na úroveň krajů)

Dotazník

Dotazník tvořilo 53 otázek vztahujících se k informačním a komunikačním technologiím, přičemž 9 otázek bylo určeno domácnostem a 44 otázek jednotlivcům. Konkrétně bylo šetření rozděleno do 4 následujících oblastí:

Modul A: Přístup k vybraným IC technologiím

Přístup domácností k vybraným IC technologiím doma

Přístup jednotlivců k vybraným IC technologiím „pro soukromé účely“

Modul B: Použití počítače

Místo a frekvence použití počítače

Počítačové školení

Počítačové dovednosti

Modul C: Použití internetu

Místo a frekvence použití internetu

Čas strávený na internetu

Cíl a povaha aktivit na internetu

Bezpečnostní problémy při používání internetu

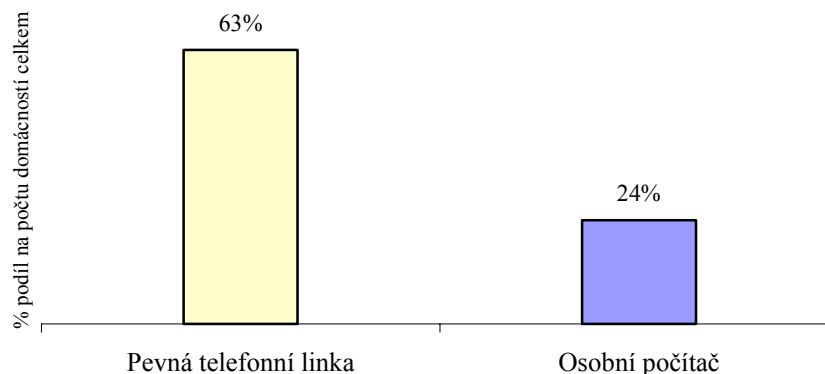
Modul D: Internetový obchod

Nákupy přes internet

Prodeje přes internet

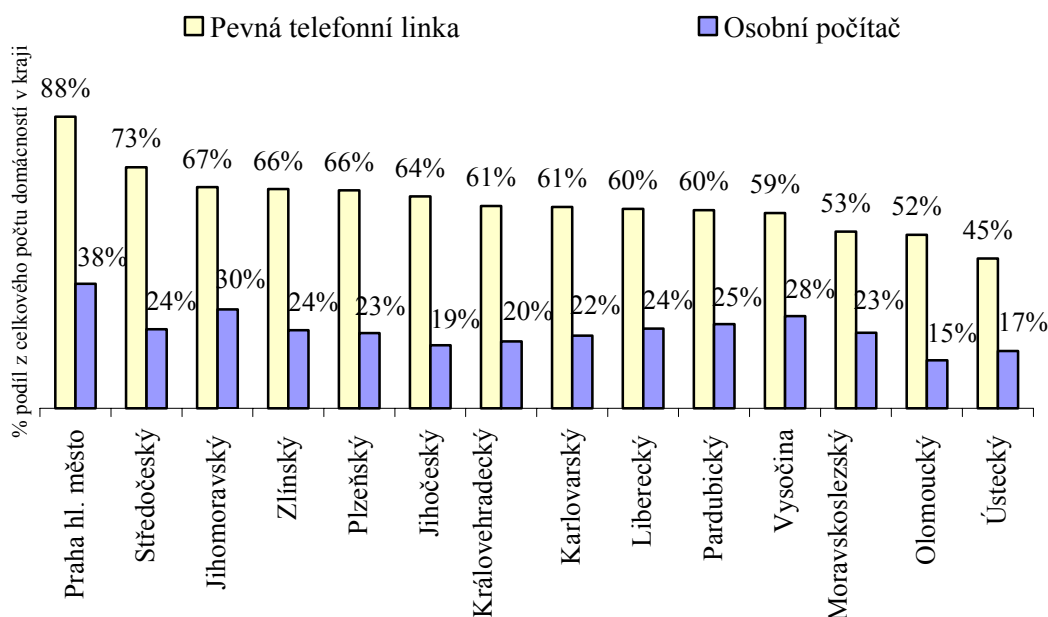
1. Přístup domácností k vybraným informačním a komunikačním technologiím

Graf č. 1 Vybavenost domácností pevnou telefonní linkou a osobním počítačem *

Šest z deseti českých domácností je vybaveno pevnou telefonní linkou, přičemž nejlepší situace je v Praze (88%) a Středočeském kraji (73%). Oproti tomu, jak je patrné z grafu č. 2, nejhůř je na tom Ústecký kraj, kde je připojeno k pevné telefonní síti pouhých 45% domácností. Při srovnání současných hodnot s výsledky pilotního šetření v roce 2002, lze pozorovat mírný pokles ve vybavenosti pevnou telefonní linkou způsobený průnikem mobilní telefonní sítě na český trh. Pouze v necelé čtvrtině (24%) domácností má některý ze členů domácnosti možnost použít počítač. Z těch, co tuto možnost mají, pouze 3,4% domácností má počítač dále propojený s jiným počítačem doma nebo u sousedů přes tzv. místní počítačovou síť LAN. Stejně jako v případě pevné telefonní linky je největší procento domácností vybavených počítačem v Praze (38%). Druhým krajem s největším počtem počítačů je Jihomoravský kraj s 30%. Nejméně domácností, které mají k dispozici počítač, je na Olomoucku (15%).

Graf č. 2 Vybavenost domácností pevnou telefonní linkou a osobním počítačem* dle krajů

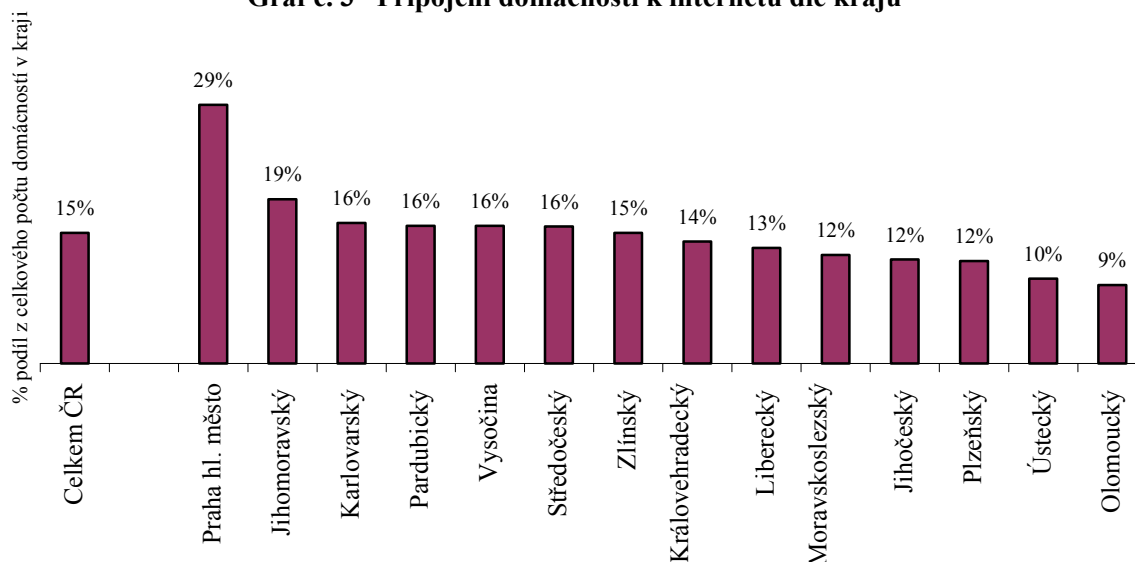

* Osobní počítač zahrnuje všechny typy osobních počítačů: tj. stolní počítač (klasický nepřenosný osobní počítač), přenosný počítač (často také nazývaný notebook) a palmtop (PDA – neboli počítač do dlaně).

2. Přístup domácností na internet

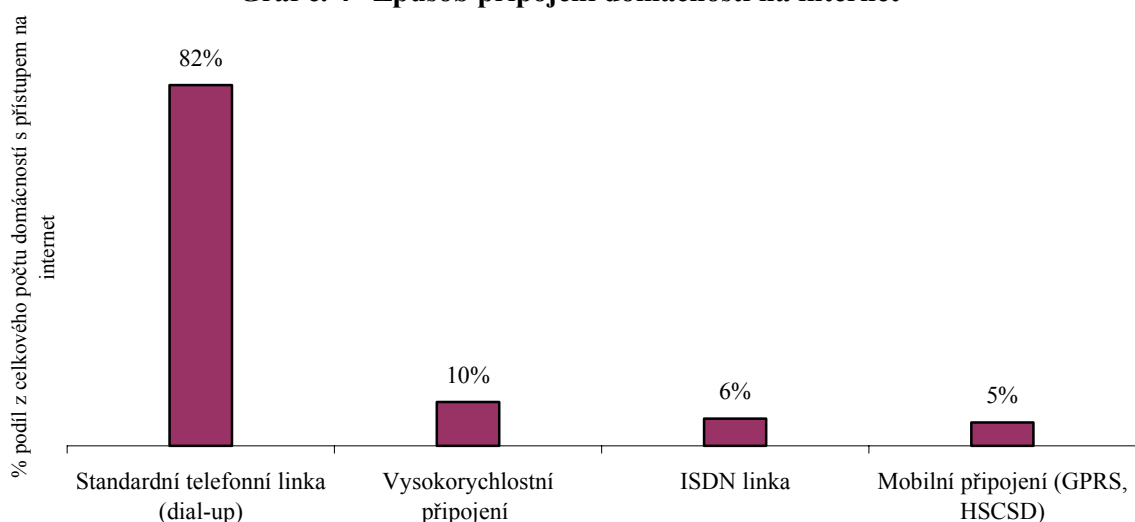
Z celkového počtu domácností v ČR má 15% domácností přístup na internet, tzn., že každá šestá domácnost z deseti, která má k dispozici počítač, využívá možnost připojení k internetu. Ze všech krajů je k celosvětové webové síti jednoznačně nejvíce připojených domácností v Praze (29%) a dále pak v Jihomoravském kraji (19%). Nejméně připojených je na Olomoucku (9%) a Ústecku (10%).

Graf č. 3 Připojení domácností k internetu dle krajů

České domácnosti připojené k internetu v největší míře využívají připojení přes standardní telefonní linku (82%). Oproti tomu prozatím nejméně využívané je připojení přes mobilní telefon (5%). Zároveň lze konstatovat, že vysokorychlostní připojení (10%) ještě pořád nepatří v České republice k příliš rozšířenému způsobu připojení k internetu. Nejvíce domácností, které zvolily vysokorychlostní připojení, využívá připojení přes kabelovou televizi (62%) a pouhé 3% domácností s tímto připojením využívají ADSL nebo jiné DSL technologie.

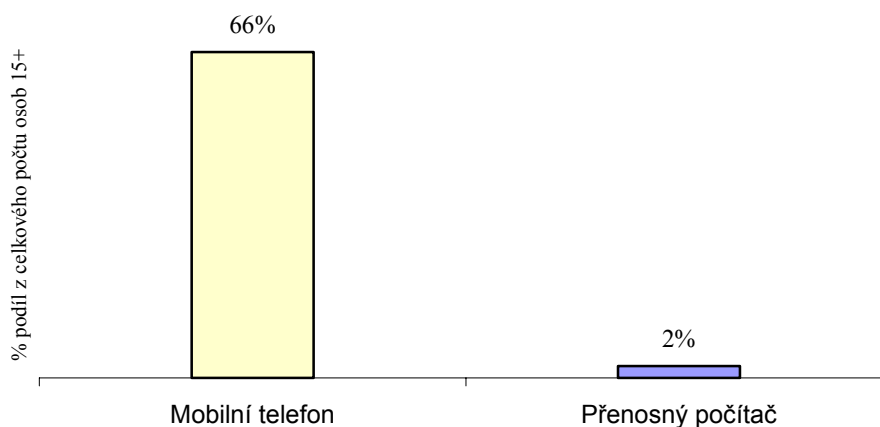
Graf č. 4 Způsob připojení domácností na internet

3. Přístup jednotlivců k informačním a komunikačním technologiím

V případě přístupu jednotlivců k informačním a komunikačním technologiím byly brány v úvahu technologie, které jsou svou povahou spíše osobními předměty používanými pro soukromé účely. Za takovéto technologie jsou všeobecně považovány mobilní telefony, přenosné počítače nebo palmtopy (počítače do dlaně).

Graf č. 5 Vybavenost jednotlivců mobilním telefonem a přenosným počítačem "pro soukromé účely"

Nejpoužívanější technologií pro soukromé účely mezi jednotlivci je jednoznačně mobilní telefon (66%), přičemž každý sedmý muž a každá šestá žena z deseti osob starších 15 let má mobilní telefon k dispozici. Nejpopulárnější je tato technologie u osob ve věku 15-44 let, které používají mobilní telefon z 82-87%. Oproti tomu pouze každý druhý občan z deseti (22%) starší 65 let využívá tuto technologii.

Přenosný počítač (2%) patří v České republice stále ještě k nadstandardnímu vybavení a největší oblibě se těší u mužů ve věku 35 – 44 let. Polovina uživatelů přenosného počítače jej zároveň využívá k přístupu na internet.

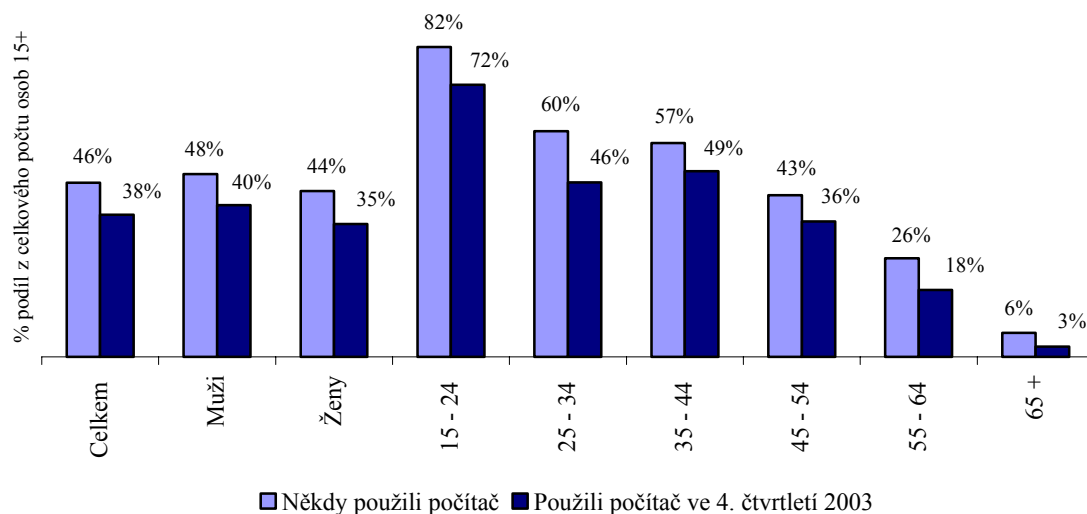
Palmtopy (počítače do dlaně) jsou používány v České republice velmi zřídka.

3.1. Použití počítače jednotlivci

Z obyvatel ČR starších 15 let 46% někdy použilo počítač, z toho 38% obyvatel použilo počítač v době šetření tj. ve 4. čtvrtletí 2003.

Klasicky je počítač více používán muži než ženami a stejně tak mladí lidé ve věku 15 – 24 let (82%) mají k této technologii blíže než ostatní věkové kategorie. Použití počítače klesá úměrně s věkem obyvatel. Co se týče úrovně dosaženého vzdělání, pak každý osmý vysokoškolák z deseti používá počítač. Hned za vysokoškoláky jsou středoškoláci s maturitou se 67% a nejmenší zájem o použití počítače je zaznamenán u osob se středoškolským vzděláním bez maturity. Z krajů je nejvíce uživatelů počítače v hlavním městě Praze a nejméně na Olomoucku.

Graf č. 6 Použití počítače jednotlivci dle pohlaví a věkových skupin

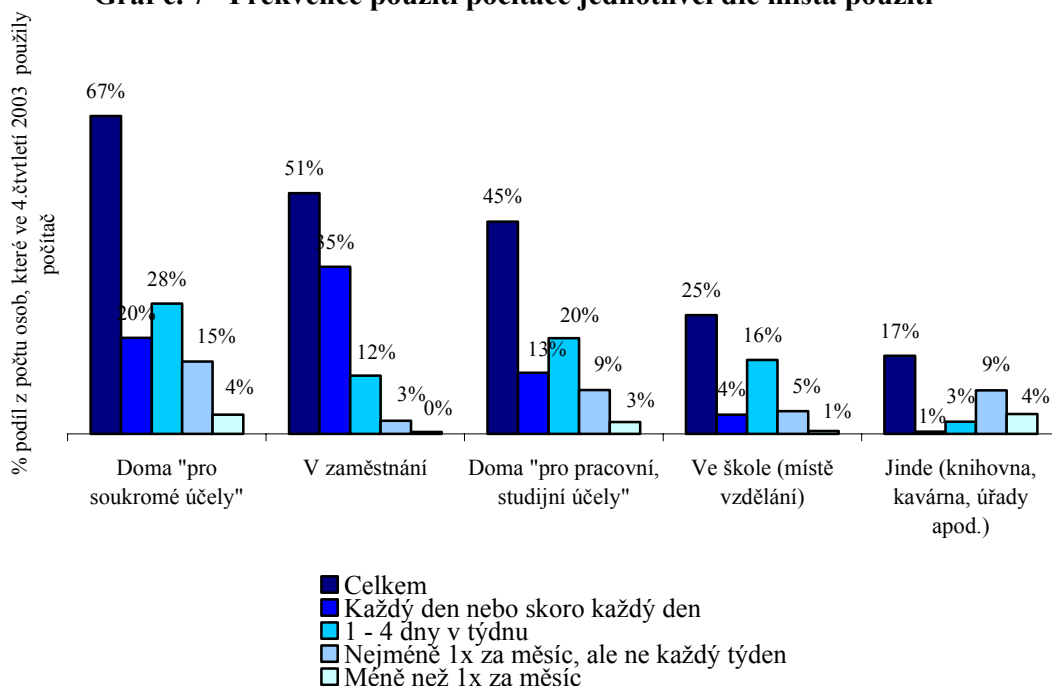
Z následujícího grafu č. 7 je patrné, že nejvíce byl ve 4. čtvrtletí 2003 počítač používán doma „pro soukromé účely“ (67%), přičemž muži jej používali dvakrát více než ženy. Ať už pro soukromé nebo studijní a pracovní účely, počítač doma nejvíce používali mladí lidé ve věku 15 – 24 let.

Druhým místem, kde byl počítač často používán, je zaměstnání (51%). Denně nebo skoro každý den používalo počítač v práci 35% obyvatel, kdy byl poměr mezi muži a ženami vyrovnaný. Na rozdíl od použití doma je však počítač v zaměstnání používán nejvíce lidmi v produktivním věku tj. 25 – 54 let.

Dalším místem, kromě zaměstnání (místa výkonu práce) a domova, odkud respondenti (zejména ti mladší) ve 4. čtvrtletí 2003 používali počítač je škola (25%). Frekvence použití počítače studenty se pohybuje v rozmezí 1 až 4 dny v týdnu.

Na použití počítače v rámci knihoven, kaváren či úřadů připadá pouhých 17%. Tyto byly obvykle navštíveny za účelem použití počítače minimálně 1x za měsíc, ne však každý týden.

Graf č. 7 Frekvence použití počítače jednotlivci dle místa použití

3.2. Školení na počítači

27% obyvatel ve věku 15 a více let se někdy zúčastnilo školení nebo výuky týkající se práce s počítačem. Z nich 10% se zúčastnilo školení v roce 2003. Největší zájem o školení projevují mladí lidé ve věku 15 – 24 let, přičemž poměr žen a mužů je vyrovnaný.

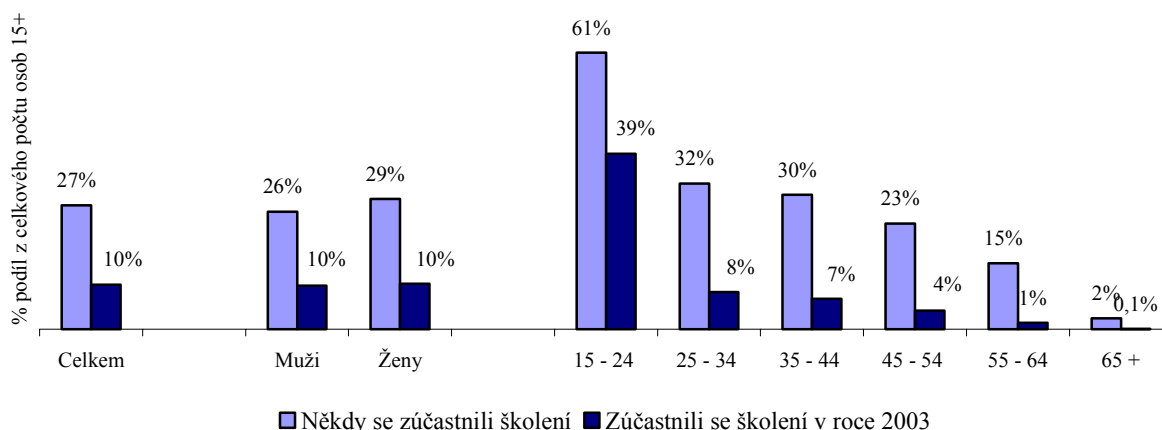
Z dlouhodobého hlediska se školení na počítači zúčastnilo nejvíce vysokoškoláků (56%), avšak při pohledu na absolvovaná školení v roce 2003 vedou lidé se základním vzděláním (20%).

Stejně tak z dlouhodobého hlediska absolvovali nejvíce školení lidé zaměstnaní (31%), ovšem za rok 2003 je nejvíce proškolených osob se statusem neaktivní (12%).

V roce 2003 bylo proškoleny nejvíce lidi z Libereckého kraje a nejméně z Prahy. Tento fakt navazuje na situaci lidí, kteří používají počítač a internet v daných regionech. Zatímco Praha má již poměrně dobrou základnu uživatelů, Liberecký kraj patří k těm, co potřebují situaci s uživateli vylepšit.

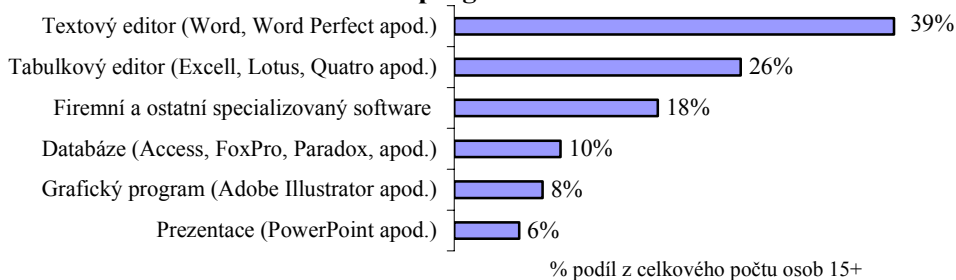
23% dotázaných prošlo školením v rámci školní výuky, 11% dotázaných se zúčastnilo školení, které pořádal nebo platil zaměstnavatel. Pouhých 5% se zúčastnilo školení na základě osobního zájmu tzn., že absolvovalo placené školení ve školícím středisku, školení formou rekvalifikace apod.

Graf č. 8 Účast jednotlivců na počítačovém školení dle pohlaví a věku

Alespoň základní znalost práce s textovými editory má 39% lidí a 26% lidí umí pracovat s některým tabulkovým procesorem. U obou těchto aplikací je poměr žen a mužů vyrovnaný. Avšak u firemního a specializovaného softwaru (účetnictví, osobní agenda apod.), který umí používat 18% lidí, převládají ženy. Naopak vytváření prezentací a práce s grafickými programy je spíše bližší mužům.

Graf č. 9 Znalost použití základních počítačových aplikací, programů

Ze specifických počítačových činností ovládá v průměru 9% lidí tvorbu maker a tvorbu webových stránek. Pouze 3% lidí umí vytvářet programy (C, C++, Pascal apod.).

3.3. Použití internetu jednotlivci

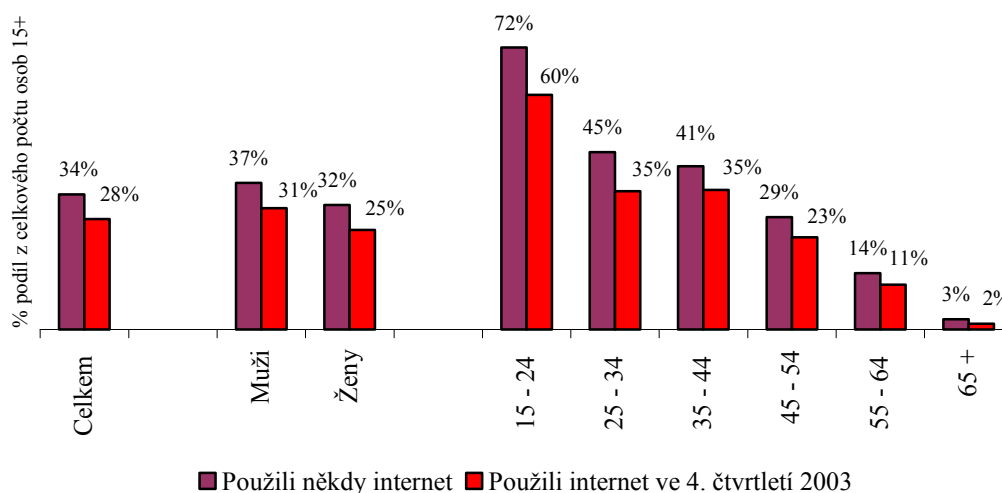
34% české populace ve věku 15 a více let použila někdy internet, z toho pak 28% použilo internet ve 4. čtvrtletí 2003.

Stejně jako v případě použití počítače, také internet je nejvíce využíván mladými lidmi ve věku 15 – 24 let (71,8%) a co se týče pohlaví, opět mírně převažují muži nad ženami. Dalo by se říci, že nejčastějším uživatelem internetu je mladý muž, zaměstnaný vysokoškolák z Prahy.

Z pohledu dosaženého vzdělání je zajímavé, že jak v případě použití počítače, tak při použití internetu je větší procento uživatelů se základním vzděláním (29%) než uživatelů se středoškolským vzděláním bez maturity (16%). Tento rozdíl lze vysvětlit současným trendem v zájmu nejmladší generace o informační a komunikační technologie.

Polovina populace strávila v průměru za týden (v průběhu 4. čtvrtletí 2003) na internetu více než 1 hodinu, maximálně však 5 hodin.

Graf č. 10 Použití internetu jednotlivci dle pohlaví a věkových skupin

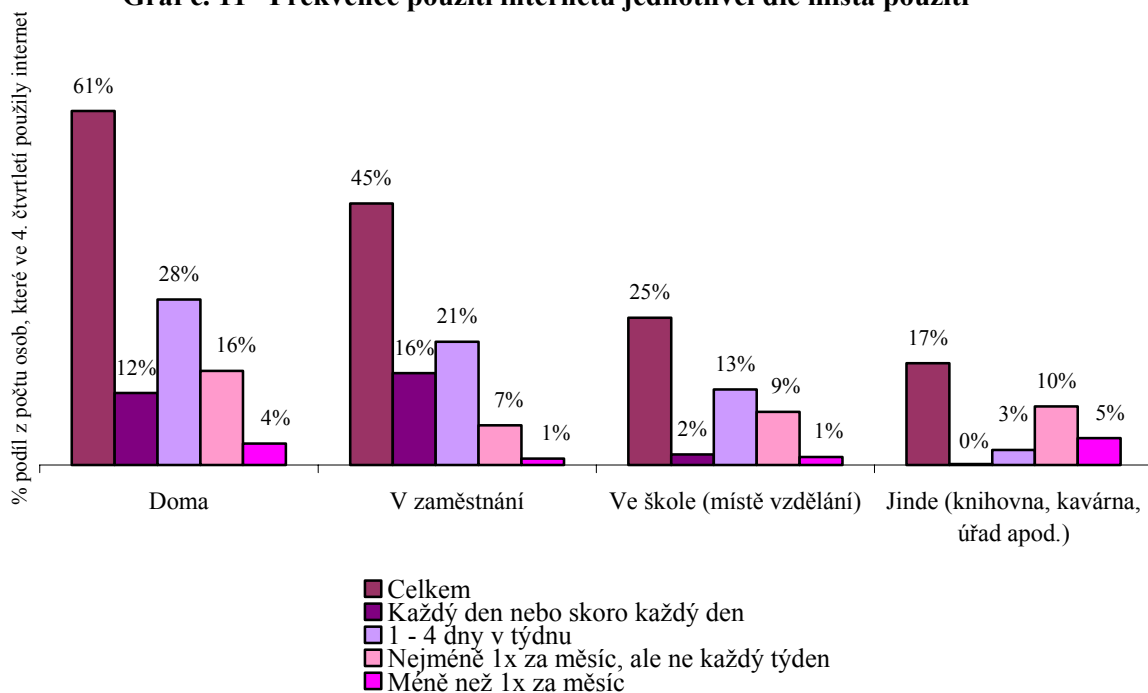
Dle grafu č. 11 se ve 4. čtvrtletí 2003 nejvíce lidí na internet připojilo z domova (61%). Dotázaní nejčastěji surfovali doma na internetu v rozsahu 1 – 4 dny v týdnu. Denně se doma připojilo k internetu 12% obyvatel.

Ve stejném období použilo internet na pracovišti 45% dotázaných. Především se jednalo o osoby v produktivním věku, tj. 25 – 44 let.

Čtvrtina lidí, převážně mladých ve věku 15 – 24 let, se připojovala k internetu ve škole. Polovina těchto lidí se připojovala v rámci školy k internetu s frekvencí 1 – 4 dny v týdnu, což odpovídá podmínkám na českých školách.

17% lidí použilo internet z jiného místa než z domova, pracoviště nebo školy. Nejméně 1 x za měsíc, ne však každý týden se lidé takto připojí k internetu skrz počítač kamaráda či souseda (53%), internetovou kavárnu (30%) a veřejnou knihovnu (12%).

Graf č. 11 Frekvence použití internetu jednotlivci dle místa použití

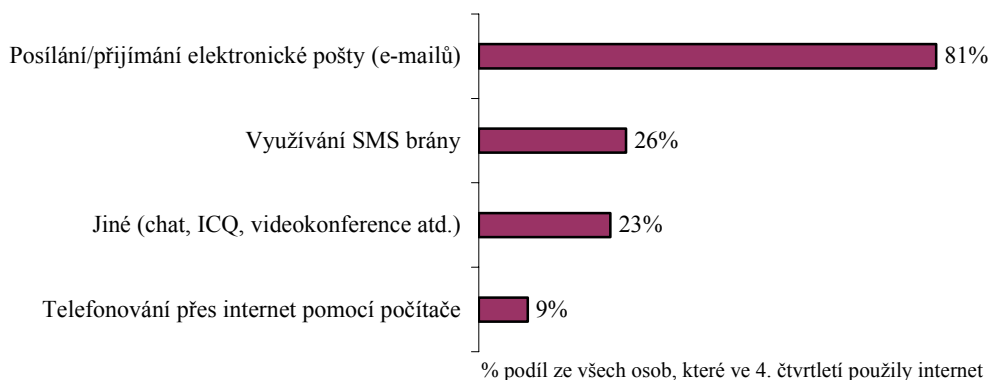

3.4. Činnosti prováděné prostřednictvím internetu „pro soukromé účely“

Činnosti v oblasti komunikace

V oblasti „komunikace“ lidé ve 4. čtvrtletí 2003 nejčastěji používali internet k odesílání a přijímání elektronické pošty, tzv. e-mailů (81%). Asi čtvrtina dotázaných uvedla, že odesílá SMS zprávy na mobilní telefon přes SMS bránu, a každý druhý respondent z deseti používá chat, ICQ apod. Pouze 8,7% respondentů telefonuje za pomoci internetu.

Graf č. 12 Komunikace

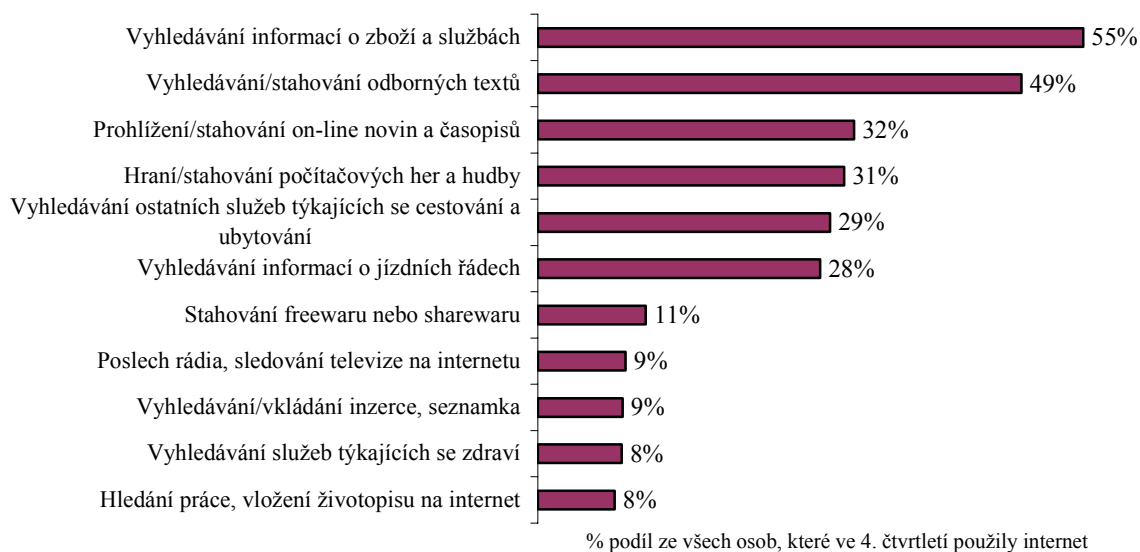

Vyhledávání bezplatných informací a služeb on-line

V oblasti vyhledávání bezplatných informací a služeb na internetu lidé ve 4. čtvrtletí 2003 nejvíce vyhledávali informace o zboží a službách (55%) a vyhledávali příp. stahovali odborné texty (49%). Mezi další oblíbené oblasti patří prohlížení a stahování on-line novin a časopisů (32%) a dále počítačových her a hudby (31%). Každý třetí dotázaný z deseti použil internet v souvislosti s vyhledáváním služeb týkajících se cestování a ubytování (29%) nebo ke získání informace o jízdních řádech (28%).

Ostatní bezplatné informace a služby on-line se pohybují v oblasti zájmu jednoho respondenta z deseti.

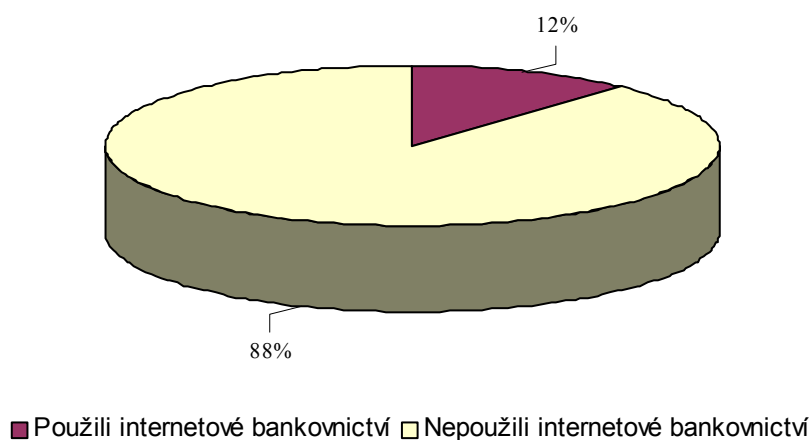
Graf č. 13 Bezplatné informace a služby on-line

Internetové bankovníctví

Internetové bankovníctví pro soukromé účely použilo ve 4. čtvrtletí 2003 pouze 12% dotázaných. Důvěru v tento způsob nakládání s penězi mají nejvíce lidé ve věku 25 – 34 let.

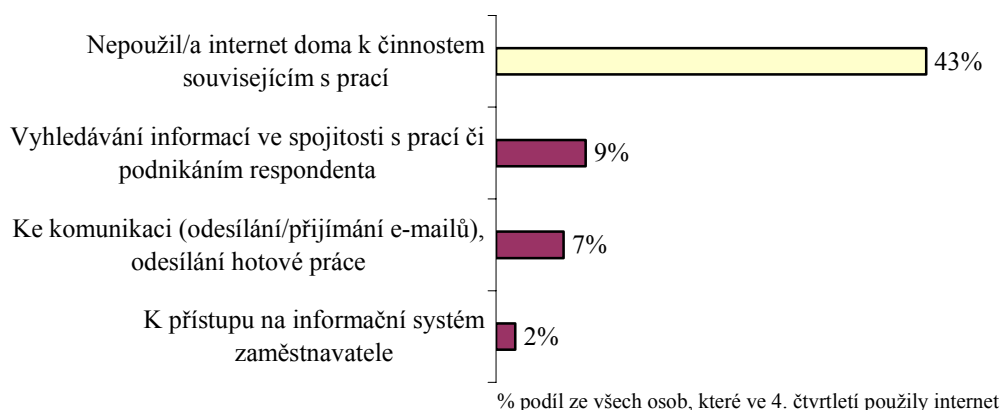
Graf č. 14 Internetové bankovníctví

Použití internetu v souvislosti s prací vykonávanou prostřednictvím internetu doma „mimo místo pracoviště“

V podstatě každý čtvrtý dotázaný z deseti (43%) použil ve 4. čtvrtletí 2003 internet doma k jiným než pracovním aktivitám. 9% lidí si však prostřednictvím internetu vyhledává informace ve spojitosti s prací či podnikáním a 7% jej využívá pro odesílání a přijímání pracovních e-mailů či odesílání hotové práce. Pouze 2% lidí má možnost vstoupit do informačního systému zaměstnavatele z domova. V rámci šetření bylo dále zjištěno, že pouze 4% obyvatel ve věku 15 let a více vykonávají tzv. *teleworking**.

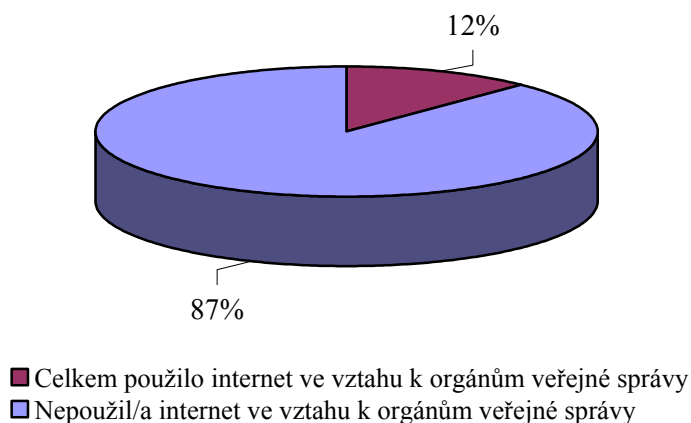
Graf č. 15 Použití internetu v souvislosti s prací doma "mimo místo pracoviště"

Použití internetu ve vztahu k orgánům veřejné správy „pro soukromé účely“

Pouze 12% respondentů použilo internet ve 4. čtvrtletí 2003 za účelem kontaktu s orgány veřejné správy. Z nich pak 12% lidí vyhledávalo informace na www stránkách veřejné správy a 3,5% lidí stahovalo formuláře uveřejněné na www stránkách veřejné správy. Pouze 1,3% lidí odeslalo on-line vyplněný formulář určený orgánu veřejné správy.

Graf č. 16 Použití internetu ve vztahu k orgánům veřejné správy

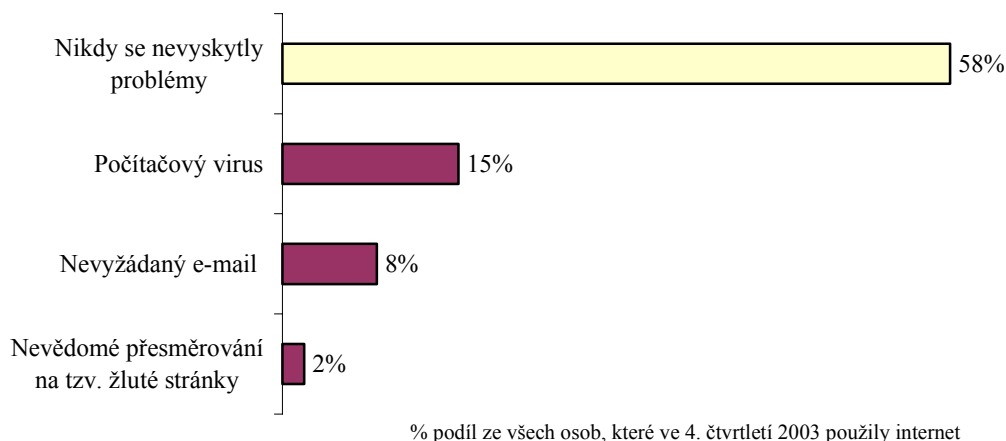
* Teleworking je chápán jako druh práce, kdy placený zaměstnanec vykonává celou, nebo jen část práce (alespoň půl dne za týden) mimo pracoviště poskytované zaměstnavatelem, obvykle z domova. Výsledky své pracovní činnosti předává prostřednictvím informačních a komunikačních technologií.

3.5. Bezpečnostní problémy

Bezpečnostní problémy spojené s používáním internetu „pro jakýkoliv účel“

U šesti lidí z deseti (58%), kteří použili internet během 4. čtvrtletí 2003, se nevyskytl žádný bezpečnostní problém. U lidí, kteří nějakou zkušenost s bezpečnostními problémy mají, se jako největší problém objevuje počítačový virus (15%). 8% dotázaných uvedlo jako bezpečnostní problém „spam“, neboli nevyžádaný e-mail. Za zmínku také stojí 2% lidí, kteří byli nevědomě přesměrováni na tzv. žluté stránky (stránky se zvýšenou tarifací).

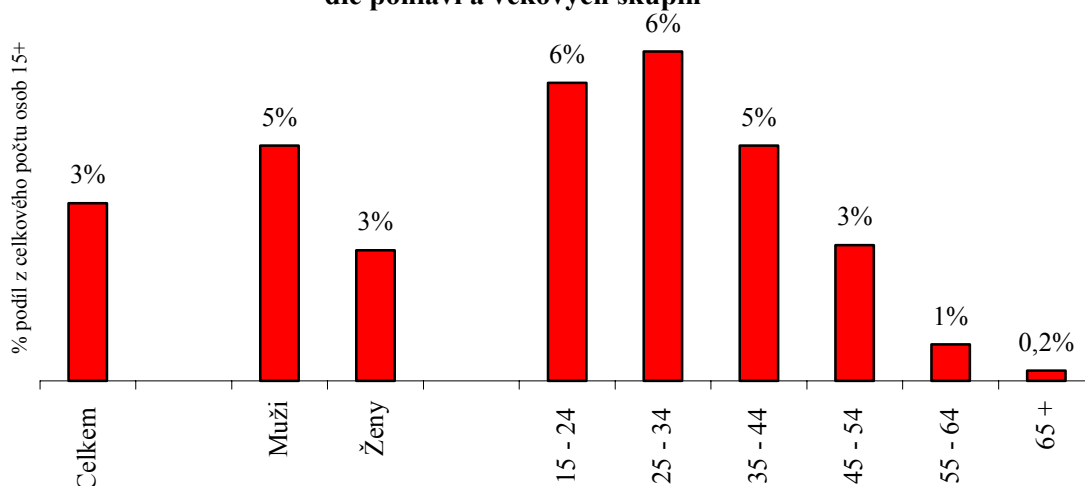
Graf č. 17 Bezpečnostní problémy při použití internetu

3.6. Elektronické obchodování

Důvěra jednotlivců v elektronický obchod stále ještě není příliš vysoká. Pouze 3% dotázaných si v roce 2003 koupilo/objednalo nějaké zboží nebo službu přes internet. Dá se říci, že nejčastější nakupující je muž ve věku 25 – 35 let, zaměstnaný vysokoškolák z Prahy nebo Středočeského kraje. Muži mají dvakrát větší důvěru v internetový obchod než ženy.

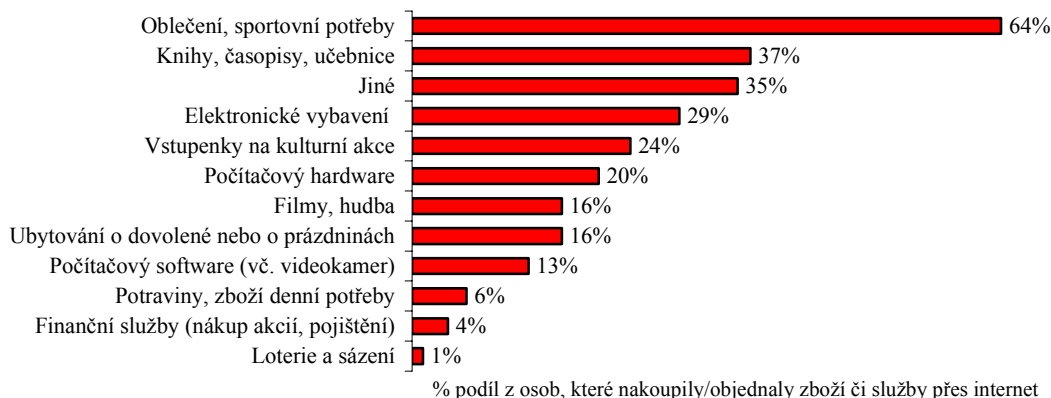
Graf č. 18 Nákup zboží a služeb přes internet* v roce 2003 dle pohlaví a věkových skupin

* Nákup přes internet je definován jako nákup zboží a služeb uskutečněný prostřednictvím počítačových sítí založených na internetových protokolech nejčastěji prostřednictvím www rozhraní prodávajícího. Nezahrnují se zde nákupy realizované na základě objednávek, které byly uskutečněny na základě informací získaných přes internet podaných klasickou cestou (telefon, fax, písemná objednávka) ani prostřednictvím klasického, ručně psaného a odeslaného e-mailu. Za nákup přes internet tedy považujeme výběr a objednávku libovolného zboží ve virtuálních obchodech na internetu, jako např. výpočetní techniky, domácích spotřebičů apod., které vám dodavatel doručí na dobírku nebo si jej můžete osobně vyzvednout ve skladě. Také sem patří různé aukční formy nákupu. Nezahrnujeme sem žádnou formu inzerce, kde internet slouží jen na vyhledávání zboží a ke koupi dochází formou osobního setkání nebo telefonickou dohodou.

Největší zájem mezi osobami, které nakoupily/objednaly zboží či služby přes internet byl o oblečení a sportovní potřeby (64%). Druhým nejoblíbenějším zbožím byly knihy, časopisy a učebnice (37%). Specifickou skupinu tvořilo elektronické vybavení (vč. domácích spotřebičů a fotoaparátů), počítačový hardware a software, příp. filmy a hudba, které kupovali přes internet častěji muži než ženy. Ženy naopak kupovaly častěji oblečení a sportovní potřeby.

Graf č. 19 Nejčastěji nakupované zboží a služby přes internet v roce 2003

Jako způsob platby za nakoupené zboží si 56% z takto nakupujících vybralo dobírku. 26% nakupujících, především pak ženy, zaplatilo převodem z bankovního účtu a 19% nakupujících platilo v hotovosti. Platbu složenkou nebo kreditní kartou využilo v průměru pouze 5% nakupujících.

Graf č. 20 Způsob platby za nakoupené/objednané zboží či služby

